

МОГУЋНОСТИ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ СЕОСКЕ ОМЛАДИНЕ У ПРОЦЕС РУРАЛНОГ РАЗВОЈА

Соња Бандин¹

Резиме. Образована сеоска омладина је најважнији носилац руралног развоја. Криза села и пољопривреде, неразвијени економски процеси, лоши друштвено– културни услови онемогућавају партиципацију младих у друштвеном и економском животу сеоских подручја. Незапосленост, сиромаштво, неразвијене институције и инфраструктура, друштвена искљученост младих, озбиљни су проблеми који се морају сузбити низом државних и друштвених мера и стратегија. Неопходно је помоћи интеграцију омладине у друштвено – економске процесе села.

Кључне речи: омладина, интеграција, друштвено – економски процеси, тржиште рада, рурални развој

Увод

Села у Србији су оптерећена бројним друштвеним, културним и економским проблемима који онемогућавају развој села, пољопривреде и бољи животни стандард сеоског становништва. Становници сеоских области данас су у великој мери незадовољни могућностима које им село пружа, друштвеним, културним и економским условима сеоског живота које им се чини бесперспективно, осиромашено, запуштено. Међу основне баријере и проблеме са којима се савремене сеоске заједнице у Србији суочавају су: недостатак образовних и културних институција као и места за разоноду младих, миграције, незапосленост, сиромаштво, лоша инфраструктура, традиционално устројство, друштвена изолација младих, растући јаз између руралног и урбаног, неразвијено тржиште пољопривредних производа, земљишта и кредита, несигуран пласман пољопривредних производа, недостатак мера за развој пољопривреде, итд.

¹ Соња Бандин, професор социологије, Медицинска Школа 7. Април, Војводе Кницинина 1, 21000 Нови Сад, Тел: 021/ 6541-298

Закључци у овоме раду базирани су на самосталним истраживањима аутора на ширем подручју Новог Сада, у околним селима и приградским насељима. Истраживање је вршено методом упитника које је имало за циљ да испита привлачност бављења пољопривредним делатностима и агробизнисом. Резултати тог истраживања ће бити предмет другог рада. Међутим, оно је отворило и друга питања на која ћемо покушати да дамо одговор у овом раду попут:² Колико су сеоске области атрактивне за младо становништво Србије и да ли омладина сматра живот на селу довољно атрактивним да би остала да живи у њему? Која средства и вештине млади могу инвестирати у сеоску заједницу? Која су ограничења и изазови сеоских заједница у процесу руралног развоја? Која су решења за већу интеграцију младих у процес руралног развоја? Која су најважнија средства неопходна да се побољша квалитет живота младих у селима? Шта заједнице, организације и држава могу учинити како би привукли младе који су напустили своја села, назад у рурална подручја?

Сеоска омладина и атрактивност живота и рада на селу

Сеоска омладина представља ону категорију младих људи који животом у сеоској средини поседују одређене особености те можемо говорити о следећој подели сеоске омладине на:³

- средњошколску сеоску омладину
- студентску сеоску омладину
- незапослену сеоску омладину
- сеоску омладину на служењу војног рока

² С циљем да испитамо ставове сеоске омладине о селу и пољопривреди, спроведено је анкетно истраживање у којем је учествовало 461. ученик завршних разреда 11 основних школа на територији Новог Сада. Истраживање је спроведено у марту и априлу 2009. године током којег смо обишли основне школе у Футогу (О.Ш. «Десанка Максимовић»), Каћу (О.Ш. «Ђура Јакшић»), Будисави (О.Ш. «Иво Андрић»), Кисачу (О.Ш. «Људевит Штур»), Степановићеву (О.Ш. «Алекса Шантић»), Госпођинцима (О.Ш. «Жарко Зрењанин»), Змајеву (О.Ш. «Јован Јовановић Змај»), Ђурђево (О.Ш. «Јован Јовановић Змај»), Чуругу (О.Ш. «Ђура Јакшић»), Мошорину (О.Ш. «Исидора Секулић») и Новом Саду (О.Ш. «Прве Војвођанске бригаде»). Места, школе као и разреде у које су испитаници ишли су изабрани методом случајног избора. Сви одговори овде су одговори испитаника из наведених подручја.

³ Видети: The education of the village youth in Serbia, Suzana Markovic-Krstić, Faculty of Philosophy, Niš, Facta Universitas, Series, Philosophy, Sociology and Psychology, Vol.4, No1, 2005, pp.51-67 <http://facta.junis.ni.ac.yu/facta/pas/pas2005/pas2005-06.pdf>,

- запослену сеоску омладину
- младе сељаке

Последњих деценија забележен је нагли одлив младих из сеоских области у градска подручја, поготово средњошколске, студентске и незапослене сеоске омладине која се настоји укључити на градско тржиште рада. Миграције младих су довеле до променама у економској функцији села, нарочито у области производње: *«Економски положај пољопривреде готово је непрестано неповољан. Међутим, сеоска омладина није тражила своју економску еманципацију у поправљању економског положаја пољопривреде него је кренула изван ње. Она је напустила село и пољопривреду и тражила свој економски и друштвени положај изван ње.»*⁴

Оскудан и пасиван друштвено–културни живот, недостатак подршке сеоске заједнице, мањак културних дешавања и економска неразвијеност, стварају осећај бесперспективности код младих. Одбојност према пољопривреди и селу се развија још током процеса социјализације те млади могућност активног учешћа у сеоској економији доживљавају као претњу. Млади се све више одлучују за непољопривредна занимања сматрајући сеоски рад исувише тешким и за себе траже занимање које ће им омогућити лакши и лагоднији живот.

Друштвени положај сеоске омладине је одређен географским, демографским, друштвеним, културним и економским карактеристикама руралног подручја из којег потичу. Близина урбаних средина одређује и развијеност села у њиховом окружењу, утиче на друштвено–културни развој, на економски просперитет и самим тим одређује и степен миграција. Већи број младих ће остати да живи у селу које има повољан географски положај и налази се у близини урбане области, јер може активно учествовати у процесу образовања, осетити утицај градског начина живота и усвојити градску културу. Села приградских области имају велику предност јер су добро повезана са оближњим центрима те самим тим имају релативно добро развијене мреже комуникације и саобраћаја.

Села која су близу градова и која услед близине урбаној средини имају све карактеристике предграђа, се налазе под огромним утицајем урбаних процеса те омладина у овим областима има кључну улогу иноватора свог окружења. Тако, у овим руралним местима, не само да постоје директни урбани утицаји, већ се развијају и нове карактеристике друштвеног живота

⁴ Стојанов, М. (2004): Социологија сеоских колектива, Огледи, Завод за социологију развоја села, Матица Српска, Нови Сад

које су спој руралних и урбаних елемената, а које у великој мери задовољавају потребе целокупног сеоског становништва.

Села у близини градова имају развијенију инфраструктуру, веће могућности за образовањем и запослењем, за задовољењем културних и друштвених потреба младих у односу на забачена села.⁵ Ова последња су у већој мери погођена сиромаштвом, незапосленошћу, друштвеном изолацијом младих и најзад, миграцијама као директном последицом поменутих друштвених појава које чине живот у овим селима неповољним. Тако, према постојећим подацима данас широм Србије је евидентирано око 200 напуштених села, а приближно исти број има озбиљан проблем старења популације. Готово четвртина становништва које се бави пољопривредом је старије од 60 година те у више од 80% сеоских газдинстава нема активних лица која би се бавила пољопривредном производњом.⁶

Промене у произвођачкој функцији су у тесној вези са положајем села као и са изворима прихода чланова сеоске породице. Произвођачка функција савремене сеоске породице је ослабила, али зато потрошачка функција није.

Проблем масовних миграција указује на чињеницу да млади село не виде довољно атрактивним да би и остали у њему.⁷ Све анализе о

⁵Постоје јасне разлике између неразвијених, планинских села која су доживела процес депопулације и у којима већина становништва има незавршену или завршену основну школу и приградских развијених села у којима доминира становништво са средњом стручном спремом. У овим местима, у породицама у којима се налазе деца средњошколци или студенти, постоји традиција образовања те више генерација у оквиру једне породице поседује минимално диплому средње школе или диплому неке високошколске установе. Тако, забележено је да родитељи студентске омладине и сами обављају управљачке послове који захтевају високошколско образовање што је само један од показатеља да и породица има важну улогу у процесу образовања своје деце и у њиховом професионалном и животном усмеравању. У развијеним руралним крајевима, са млађом популационом структуром становништва, степен образовања у друштву је углавном већи од степена образовања заједнице неразвијених крајева. То је и разумљиво с обзиром да развијеност села углавном зависи од близине неком урбаном подручју што опет захтева стицање знања, развијање вештина и способности који су за функционисање у овим областима непоходне.

⁶ Подаци су преузети: Бранислав Гулан, Српско село у транзицији: будућност у прошлости, www.agropress.org.rs

⁷Миграције су најтеже погодиле сеоске области у околини Куршумлије, приграничне делове централне Србије, Старе планине где се становништво многобројних села свело на свега неколико становника. Ова села се налазе исувише далеко од градова и без адекватних саобраћајница које би их повезали са економским и културним урбаним центрима.

интеграцији сеоске омладине у сферу рада и тржиште рада упућују на закључак да је сеоска омладина, за разлику од урбане, у неповољнијем положају и да је овај фактор значајан извор њене социјалне искључености. Анализе такође показују да, у односу на урбану омладину, не постоје или не функционишу саветодавне службе које би руралној омладини «допремиле» специфичне и адекватне информације о тржишту рада, условима које треба да задовоље (избор школе, додатно образовање за стицање потребних знања и вештина и сл). Закључак изведен на основу многих истраживања на ову тему у земљама ЕУ, скреће пажњу на то да шансе сеоске омладине у «потрази» за радним местом у великој мери зависе од улоге и ангажмана других институција и организација, у првом реду државе и њене специфичне политике запошљавања младих у руралним заједницама.»⁸

Сеоска омладина као један од најчешћих разлога миграција у градске области наводи образовање. Правилно усмерено и реформисано образовање би ипак могло бити једно од мера којима би се омладина не удаљавала, већ заинтересовала за село и пољопривреду.

Од великог значаја је успоставити бољу кооперацију између образовних институција (факултета и средњих школа) али и између образовних установа и Министарства за пољопривреду, шумарство и водопривреду. Заједничком акцијом ових министарстава би се могли промовисати заједнички циљеви који би могли у бољој мери одговорити захтевима тржишта али и промовисати стил и начин живота који је значајан за омладину и друштво: здрав начин живота, подизање друштвене одговорности и развој свести, одржавање еко – система, развој вештина и способности младих: *«Пољопривредно образовање се значајано разликује у свим крајевима света. Са становишта стручног образовног система, на нивоу средњег образовања, постоје средње школе које припадају општеобразовном систему а које подучавају пољопривреду у виду курсева, средње стручне пољопривредне школе, као и школе у којима су подједнако измешане компоненте теоријског и практичног стицања знања. Рад и учење на овај начин могу се поделити на два различита модела: стажирање и шегртарење. Стажисти немају уговоре са послодавцем, за разлику од шегрта који склапају уговоре за свој рад и учење.»⁹*

⁸ Петровић, Ж, Јанковић Д, (2007): Социјална изопштеност омладине у сеоским заједницама, Међународни научни скуп «Мултифункционална пољопривреда и рурални развој»(II), Тематски зборник, Београд – Беоцин, стр.857

⁹ Mulder, M. (2009). 3.2.5 Agriculture. In: F. Rauner & R. Maclean (Eds). "Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research". Dordrecht: Springer Netherlands: p. 221-226. <http://www.mmulder.nl/publications.htm>

Један од највећих изазова са којима се српски образовни систем данас суочава је реформа образовања, као и са потребом за прилагођавањем променама на тржишту рада, односно, продукцијом дефицитарних кадрова. Као проблем се јављају преуска специјализација и запостављање општег образовања омладине које је веома битно поготово ако се имају у виду савремене тенденције целоживотног образовања. Питање је колико се постојећим планом отклања ригидност школских програма. Покушај да се одговори новој привредној структури кроз уклањање опште-образовних предмета уместо њиховог усклађивања са новим друштвено-економским потребама и научно-техничким развојем друштва, не значи и решавање проблема уско специјализованих стручњака који не могу у потпуности одговорити растућим потребама и брзим променама на тржишту рада. Неизвесно је колико ове реформе и даље продубљују неусклађеност понуде радне снаге коју формира овакав средњошколски систем са захтевима на тржишту рада.¹³

Ради развјатка квалитета праксе у средњим стручним школама, потребно је развијати сарадњу са послодавцима, фирмама, организацијама, задругама и подстицати ту сарадњу кроз пореске и друге олакшице од стране државе. Неопходно је интензивирати контакте са другим културно-образовним установама и редовно стицати знања и информације о иновацијама на тржишту, обавити озбиљну и свестрану анализу како садашњих тако и будућих захтева тржишта рада како не би већ у блиској будућности дошло да застаревања постојећих кадрова. Такође, уместо уско специјализованих програма, реформа би се требала фокусирати на широко стручно образовање које би имало и већу флексибилност у односу на тржиште и нудило више могућности за даље усавршавање младих.

Потребно је указати савременој омладини на значај и потребу целоживотног усавршавања својих способности и вештина чак и након завршеног формалног образовања. Треба унапредити свест омладине о значају пољопривреде и њеног развоја и приближити је младој популацији. Друштвене организације би требале имати бољи приступ образовном процесу како би се постигао синхронизовани однос између потреба тржишта рада и образовања. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде би заједно са Министарством просвете требало да успостави одређени баланс у образовном систему и да заустави хиперпродукцију кадрова који не одговарају тржишту рада.¹⁰

¹⁰ У Холандији се структура пољопривредног образовања састоји из четири нивоа: У нижим средњим школама (*VMBO*) ученици се тек на крају програма одлучују за област пољопривреде којом се желе бавити. У вишим средњим пољопривредним

Значај развита неформалног система образовања одраслих и целоживотно учење доприноси побољшању квалитета људских ресурса, не само у пољопривреди него и у осталим сферама живота; пружа преквалификацију или доквалификацију постојећих кадрова; омогућава да се прате савремени трендови у привреди и технологији; повећава продуктивност и квалитет рада; редукује тржиште сиве економије; омогућава прилагођавање тржишту рада: *«До специјализације у пољопривреди долази услед ширења тржишта. Пољопривреда губи своја претходна обележја и постаје активни учесник у тржишној утакмици. Основни принцип учествовања у тржишном начину привређивања је конкурентност. Да би се остварила и очувала конкурентност, производњу је неопходно специјализовати. У условима специјализоване производње, сељаково знање, засновано на искуству, није довољно за постизање и осигурање успешних резултата. Намеће се потреба за усвајањем нових, научних сазнања из разлога минимизирања ризика и максимизирања приноса, у крајњој инстанци профита»*.¹¹

Потребно је преузети следеће мере:

- Увести технолошке иновације у образовање (једно од најбитнијих мера је информатичко описмењивање младих; у области пољопривреде организовање обука за руковођење савременом техником и механизацијом)
- Уведене иновације би морале ићи у прилог подизању друштвене одговорности као и захтевима међународног тржишта
- Балансирање између образовних институција и стандардизованих бизнис тренинга које би обезбедиле доквалификације и сертификате
- Појачати улогу пословних и друштвених организација у приступима образовању (на различите начине подстицати послодавце да улажу у усавршавање запослених кадрова ради побољшавања квалитета тренинг–

школама (*AOCs – Agricultural Training Centers*), намењеним ученицима од 15 – 18 година старости постоје тренинг центри за интензивније практичне компоненте програма образовања који се не могу остварити у школи. Такође, постоје и институти који држе тренинге за подучавање у области пољопривреде као и различити институти за више или високо пољопривредно образовање (*higher agricultural education-НАО*). Они су пре слични колеџима и том степену образовања образовања. Холандију карактерише бинарна структура високог образовања: више стручно образовање (*higher vocational education (HVO)*) је уско-професионално оријентисано образовање, а универзитет припада академском делу.

¹¹ Самарџија Јована, Петровић Ж, Јанковић, Д, (2003): *Знање и модернизација пољопривредне производње*, Развој и структурне промене аграрне привреде и руралних подручја, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Н. Сад

семинара и усклађивања стеченог образовања са променама на тржишту рада)

- Иновације у пољопривредном образовању би требале да ставе нагласак на очување екологије и зелених површина. Неопходно је развијати свест о еколошком развоју у области пољопривреде, о потребама очувања околине и природе. Сеоска популација мора имати више информација о пољопривредној производњи која је у складу са еколошким захтевима ЕУ. Велики проблем у области екологије у руралним областима је загађеност пољопривредног обрадивог земљишта. Оно је деградирано, захваћено ерозијом као резултат погрешне пољопривредне праксе (претерана хемизација, застарела технологија, нестручно коришћење механизације, итд.)

У оквиру еколошког напретка као један од могућих доприноса руралном развоју може бити и развој еко–туризма. Ангажовањем младих у развој сеоског туризма, у складу са еколошким стандардима, пружа се могућност смањења стопе незапослености и сиромаштва којем је сеоска омладина увелико изложена.

У нашој земљи, природни ресурси и пољопривредно богатство чине огроман потенцијал и представљају могући промотор развоја не само сеоског туризма, већ и сеоске привреде. Већи прилив средстава у сеоске средине, добра организованост и иницијатива на свим нивоима могли би довести до економског напретка у нашим селима и заинтересовати младе за село и пољопривреду. Неискоришћени туристички потенцијал села у Србији, у чију промоцију и развој би се сеоска омладина могла укључити, би могао допринети поновном оживљавању села и идеала омладине, која би и без толико напора и муке коју улаже у афирмацију у граду, у својој средини успела задовољити своје потребе и жеље. Уз примену савремене технологије али и старих начина производње, који не штете природи и екосистему, развој еко–села пружају могућност остварења добрих приноса здраве хране у складу са еко прописима, према законима и принципима природе. У оквиру мреже из које су настале, еко села се састају, размењују идеје и замисли у циљу лепшег начина живота које не штети окружењу. На овај начин, млада популација руралних подручја би могла јачати друштвене везе, развијајући искуство у пољопривреди и пољопривредној производњи.

Развој квалитета живота у сеоским областима

Сеоска омладина је свесна предности и недостатака живота на селу. Најчешће наведени разлози незадовољства код младих су удаљеност села од града, мањак културних институција у селима као и ограничене могућности за забаву и разоноду. Основне животне тешкоће представљају незапосленост,

ограничене материјалне могућности породице, велика раздаљина од школа и факултета, нерешени стамбени проблеми, итд.

Један од највећих изазова сеоских заједница у процесу руралног развоја је наћи начин да се сеоска омладина задржи у селу. Млади се суочавају са незапосленošћу, сиромаштвом, друштвеном изолацијом и маргинализацијом од стране своје околине. Руралне заједнице би требало да пронађу одговарајуће механизме које би потпомогле останак младих на селу и њихов будући опстанак.

Потребна је интензивна подршка државе пољопривредном сектору без које је рурални развој незамислив. Слабе инвестиције, неразвијено тржиште кредита и земљишта онемогућава профитабилност пољопривредног сектора¹².

Изостанак различитих мера подстицаја за развој села продужавају његову стагнацију и даље пропадање што се види и по истраживању о сеоском сиромаштву и социјалној искључености развојног програма УН која су спроведена у другој половини 2009. године. Показало се да постоји озбиљан проблем сиромаштва у руралним областима Србије и да се сваки други пољопривредник у Србији налази испод линије сиромаштва.

Табела 1. Сиромаштво пољопривредних домаћинстава
Tabel 1 Poverty of the agricultural households

	Сиромаштво становника (изражено у %)
Непољопривредна домаћинства	34%
Мешовита домаћинства	31%
Пољопривредна домаћинства	54%

Извор: резултати истраживања невладине организације SeConS¹³

¹² Развој тржишта кредита би омогућило пољопривреднику покретање сопственог агробизниса, финансирање производње, обнову механизације и куповину земљишта. Пољопривредници своју производњу још увек финансирају из сопственог буџета стеченог у пољопривреди или у другим секторима или преко позајмица (комерцијалних или субвенционисаних кредита од стране државе).

¹³ Цвејић, С, Бабовић, М, Петровић, М, Богданов, Н, Вуковић, О. (2010), Социјална искљученост у руралним областима Србије, УНДП, Београд

Један од најважнијих потеза које би заједнице требале начинити је побољшање културног и економског живота у сеоским областима. Недостатак културних активности, рекреативних центара и центара за забаву и разоноду, продавница, институција у којима би млађа популација могла да задовољи своје елементарне потребе, озбиљна је мана сеоских заједница. Ове недостатке сеоска омладина доживљава јаче у односу на старију сеоску популацију и они представљају један од главних фактора миграција младих у урбана подручја. Као једну од мана, млади неретко наводе и друштвене везе и односе у селу, недостатак приватности, оговарања и ширење трачева. Овакав менталитет, својствен сеоском начину живота, услед наведених лоших друштвено–културних услова живота, додатно добија на интензитету.

Могућности друштвено-економске интеграције сеоске омладине у процес развоја села и пољопривреде

Развој тржишта рада, друштвена укљученост и могућност да се активно учествује у свакодневном друштвеном и културном животу су од есенцијалног значаја за опстанак сеоске омладине у руралним подручјима. Повећање могућности за рад са пуним или непотпуним радним временом као и спорадични и сезонски послови, би потпомогли постепено укључивање младих на тржиште рада, економску, културну и друштвену независност што би додатно подстакло млађу популацију да учествује у процесу руралног развоја.

Професионалне тежње младих не зависе само од њихових жеља и могућности колико и од стања друштва у којем живе. Стога они бирају она занимања у којима ће лакше наћи запослење након завршене школе као и она занимања која нуде могућност велике зараде. Сеоска омладина је свесна својих скучених могућности за остваривање професионалних жеља, те бира «исплативе» професије.

По ставовима сеоске омладине, занимање пољопривредника је међу најнепривлачнијим занимањима. Тешки услови рада у пољопривреди, ниски приходи као и несигурна економска и професионална будућност, чине да се све већи број младих одлучује за непољопривредна занимања.

Села по правилу нуде ограничене могућности у вези остваривања професионалних очекивања младих који се сусрећу са следећим изборима:

- Да се настањују у градовима
- Враћају се у своју сеоску заједницу али одржавају чврсте везе са градском средином кроз свакодневна путовања на посао, школу

- Покушавају да се након завршене школе укључују у сеоске друштвено – економске токове и на сеоско тржиште рада

Недостатак квалификованих послова је озбиљан проблем који онемогућава омладини да проналази одговарајуће послове у областима за које су заинтересовани и за које су се образовали. Државне и друштвене институције би требало да преузму одговорнију улогу у интеграцији младих у развој њихових заједница. Ово својеврсно партнерство између државе и друштва би се могло показати кроз деловање различитих служби или агенција које би се бавиле проблемима младих, не само указујући на потешкоће са којима се они сусрећу него и давањем различитих савета и идеја младима у започињању сопственог бизниса.

Недостатак визије, страх од неуспеха као и притисак који млади данас осећају, друштвена, културна и политичка криза, нестабилна економија државе која оставља утисак несигурности додатно одвлачи младе од кредитних позајмица, демотивише их и отежава њихову друштвено – економску интеграцију.

У циљу интеграције младих у процес руралног развоја од великог значаја би могли бити и различити програми – пројекти који би пружили потребну друштвену подршку сеоској омладини у процесу интергације у своју заједницу, као што су *nex:it*, *Mafalda*, *Now@*, “*Young people*”, итд.¹⁴

Србија је земља у којој постоји високи степен друштвене дискриминације као и проблем неравноправности полова, поготово у руралним подручјима. Друштвена збивања на глобалном плану су последњих деценија донеле низ новина унутар друштвене структуре, које су се одразиле и на положај жене у руралној средини. Упркос друштвеном напретку, жене и даље немају или ретко имају значајнију контролу над средствима политичке и економске моћи, ретко учествују у процесу доношења одлука док су полне разлике једна од важнијих одредница у неједнакости структура у друштву.

Модел традиционалне патријархалне породице који је био заступљен у прошлости у међувремену је ослабио али и даље се примећују традиционални

¹⁴Мафалда је организација са седиштем у Грацу која, нудећи различите курсеве, професионална и психолошка саветовања тежи да помогне младим женама и девојкама у њиховој друштвеној интеграцији као и да пробуди друштвену свест о постојећој дискриминацији и неравноправности.

Now@, је организација основана 1996. године у Грацу. Функционише у виду посредника између жена које желе да се укључе на тржиште рада и локалних фирми које су у потрази за радном снагом.

“*Young people*” је назив групе која је кроз различите пројекте (семинаре, курсеве) настојала младу популацију оспособити за тржиште рада.

елементи и обичаји који одређују друштвени развој села. Данас се и велики број жена из сеоских породица запошљава изван домаћинства. Међутим, еманципација сеоских жена се само у одређеној мери можемо поистоветити са њиховим освешћивањем и борбом за једнак положај у руралном друштву. Савремена култура која све више продире у руралне области и меша се са традиционалном, омогућила је жени да ради изван газдинства и да оствари неку врсту минималне самосталности од стега патријархалног погледа на свет.¹⁵ Традиционални породични модел који сеоске жене усвајају током процеса социјализације не оставља могућност значајније еманципације, личне или друштвене, која би битно променила положај и улогу жене на селу.¹⁶ Њена права у културним, политичким, економским и другим сферама живота су знатно ограничена и занемарена. Овај раскорак у положају и улози сеоске жене, онемогућава равноправност, чинећи од ње «радника из сенке» са ограниченом инклузијом у друштвено – економске процесе. Дакле, њена улога у сеоској заједници је несумњиво велика, али је положај који јој се приписује, суштински и у односу на њену улогу, релативно низак.

Проблем дискриминације, маргинализације и друштвене изолованости се може решавати кроз оснивање агенција које би кроз едукацију, различите презентације, програме и пројекте развијале свест сеоског друштва и кроз организацију различитих друштвених и културних дешавања потпомагала укључивање жена у друштвене токове.¹⁷

¹⁵ Треба нагласити закључке Милене Драгићевић- Шеших која указује и на то да се учешће жена у културном животу и даље ограничава, и да је оно и даље одређено неравноправним статусом и активностима које се увелико могу обављати само у кући и не захтевају већа материјална средства. Тако су гоблени и даље најпопуларнија форма ликовног израза код жена у сеоским домаћинствима и представљају утицај индустријске културе на сеоски фолклорни ручни рад. Видети: Милена Драгићевић-Шеших, (1989): Сеоска породица на размеђу традиционалне и масовне културе, Зборник Матице српске за друштвене науке, 86/87

¹⁶ Патрилинеарни тип сеоске породице с једне стране одређује неповољан положај жене у односу на положај мушкарца, а са друге стране је уздиже као мајку, ћерку и сестру. Пошто су у руралним областима и даље веома јаки механизми друштвене контроле индивидуе, из страха да не буду презрене и одбачене од заједнице, оне усвајају стереотипе и прихватају свој положај.

¹⁷ У другој половини 2010. године Асоцијација за женску економску иницијативу FEMINA CREATIVA из Суботице је покренула пројекат «Улога жене у руралном развоју» који су омогућили Америчка агенција за помоћ и развој USAID и Институт за одрживе заједнице. Циљ ове иницијативе је да се кроз сарадњу локалних институција, представника организација цивилног друштва, експерата саставе пилот стратегије за запошљавање и самозапошљавање сеоских жена и побољшања њиховог социо - економског положаја. Овим програмима се тежи покретање локалних

Као што смо већ наводили, међу најважније вештине које омладина може да инвестира у сеоске области су знање и информације које стичу током процеса образовања. Образовање (нарочито средњошколско) сеоске омладине зависи од следећих фактора:

- друштвени фактори – одређују материјално стање и друштвене карактеристике породице и шире друштвене околине
- лични фактори – изражавају личне карактеристике појединца, интересе и очекивања
- едукациони фактори – подразумевају квантитет и доступност образовних установа који би одговарали аспирацијама младих људи

Могућности образовања сеоске омладине у Србији је одређена економском, политичком и друштвеном кризом која је кулминирала деведесетих година, распадом СФРЈ, ратом и санкцијама. Ови дуготрајни процеси су негативно утицали на све аспекте живота младих у земљи при чему је криза у коју је запало целокупно друштво резултирало и кризом руралног друштва и кризом образовања сеоске омладине.

За српску пољопривреду је веома битно унапредити знање и способности усклађујући их са друштвеним и научним достигнућима и пратити новонасталу технологију. Слабљењем традиционалног устројства се пружају све веће могућности за образовањем и напретком сеоске омладине. Традиционализам српског села је дуго отежавао економске и друштвене промене. Неравноправност полова, природна подела рада, аутаркична производња, неразвијена средства рада, потешкоће у процесу образовања су били карактеристични за сеоску економију. Данас је село отвореније према могућностима за образовањем, за увођењем различитих иновација: *«Увођење производних новина, тј. у ширем смислу унапређење техничко–технолошке основе рада у пољопривреди, јесте једно од најважнијих мерила модернизације пољопривреде од традиционалне према модерној – индустријализованој пољопривреди.»*¹⁸ Томе доприноси и снажни утицај мас

иницијатива у четири општине: Нишу, Ковачици, Малом Иђошу и Бачкој Тополи, које ће допринети промени односа друштва (институција и јавног мњења) према сеоским женама и њиховом радном ангажовању. На овај начин се сеоској жени пружа могућност за активно учествовање у сеоској економији и покретање сопственог бизниса. Видети: www.feminaactiva.org.rs

¹⁸Петровић Ж, (1997): Утицај друштвених услова на стварање и ширење производних иновација у нашој пољопривреди, докторска дисертација, библиотека Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, 20-21 стр.

–медија али и потребе јачања и ширења тржишта пољопривредних производа.

У Војводини проблем образовања сеоске омладине је много мањи у односу на друге забачене руралне делове Србије у којима постоји недостатак основне инфраструктуре и којима је приступачност отежана. Самим тим ова сеоска подручја, услед непостојања основних услова за живот, не могу да прате ни развој технологије или процес модернизације, а услед велике удаљености од урбаних центара становништво ових места се лакше одлучује да их напусти него да се излаже свакодневном путовању до посла или образовних институција.

Највећи потенцијал сеоске омладине је психичка и физичка снага коју поседују. Образована сеоска омладина је најважнија друштвена група, најактивнији чинилац друштвене производње. У ову категорију сврставамо не само средњошколску и студентску сеоску омладину него и радничку омладину која путем преквалификација, доквалификација, различитих тренинг-семинара успева да испрати нова сазнања и достигнућа у области пољопривреде, упознаје се са иновацијама и примењује их у својој средини. Она је носилац промена и свих друштвених, политичких, економских и културних активности. Миграције млађе популације и њихово потпуно или делимично напуштање сеоске економије у великој мери онемогућују развој села и унапређење сеоске економије.

Закључак

Неопходно је подстаћи младе да се врате у сеоске области. Неразвијена социјална политика, слабе економске мере и изостанак друштвене одговорности представљају озбиљан проблем интеграције младих у социо – економске процесе руралног развоја. Један од највећих изазова је развитак друштвене свести, менталитета и визије будућности данашњег села. Постојећи проблеми и непостојање одговарајућих решења су кочница развоја целокупног друштва. Друштвена изолација младих из кључних друштвених, економских, политичких, културних процеса додатно подстичу сеоску омладину да напушта сеоску економију при чему се и процес руралног развоја знатно успорава и отежава.

У стратегијама руралног развоја развила су се три концепцијска приступа:¹⁹

¹⁹ <http://www.undp.org.yu/tareas/reports/details.cfm?id=89&navPage=4>

- Секторски приступ је стратегија фокусирана на поједине секторе чији су се основни принципи односили на продуктивизам и концентрацију ресурса. Рурални сектор је схваћен као «снабдевач» храном и сировинама и има релативно инфериоран положај. Циљ политике руралног развоја је модернизација пољопривреде и подстицање мобилности капитала и пољопривредне радне снаге. Село се дакле, у овом случају, налази у служби профита и продуктивности.

- Просторни приступ се фокусира на разноврсност и могућности простора, повезаност метропола са осталим подручјима, негативне последице економског раста и промене на одређена подручја. Овај приступ се ослања на локалну заједницу и локалне развојне потенцијале.

- Стратегије фокусиране на становништво усредсређују се на локално искуство, традицију, примену техничких иновација, обуку пољопривредника и развој иницијативе и менаџерских способности међу пољопривредним становништвом. Политика друштва би се морала више залагати за промоцију и развој локалне, народне културе, да развија пољопривредна истраживања и да више улаже у едукацију сеоских жена и деце.

Локалне самоуправе могу потпомогнути рурални развој у својим областима на различите начине путем промоција, пружањем одговарајућих информација, едукацијом пољопривредника и унапређењем њиховог знања у правилној и стручној примени технологија, увођењем неопходних стандарда прописаним од стране ЕУ, као и ефикасне пољопривредне праксе у управљању газдинством. Пословање па и оно у области пољопривреде је незамисливо без одговарајућих људских ресурса.²⁰

Потребно је дефинисати дугорочну стратегију развоја села и пољопривреде:²¹

- Привући инвестиције у локални рурални развој давањем различитих бенефиција инвеститорима

²⁰Без обзира на савремене тенденције и пораст образовања сеоске омладине, чак у 27 општина (61.36%) у сеоским насељима, процентуално учешће становника са вишим и високим образовањем се креће између 0.0% и 0.5 % у укупном становништву тих општина. Ада, Нови Кнежевац, Бела Црква, Србобран, Темерин, Сента су општине са најмањим учешћем становника са вишим и високим образовањем у сеоским подручјима. Видети: Видић, И. Нада, (2006): Становништво са вишим и високим образовањем у Војводини, Зборник Матице Српске за друштвене науке, Нови Сад

²¹Видети: План стратегије руралног развоја, 2009-2013, <http://www.minpolj.gov.rs/download/ruralnirazvoj-strategija.pdf>

- Ефикаснија улагања средстава добијених од стране ЕУ и министарстава

- Повећање инвестиција у опрему и механизацију

- Унапређење органске производње у складу са еко-стандардима

- Увођењем иновација на тржиште производа (заштита географских ознака порекла производа)²²

- Подстицање конкурентности на домаћем тржишту заштитом домаћих пољопривредних производа од неконтролисаног увоза пољопривредних производа

- Адекватне извозне стимулације

- Отклонити слабости и проблеме у савременом српском задругарству (глобализација и модернизација задругарства према прописима ЕУ, његова промоција као једног од најефикаснијег облика предузетништва у тржишној привреди). Земљорадничке задруге са успешнијим пословањем би биле у могућности да запосле одређен број људи, што би могло бити и једно од решења проблема незапослености и стимулација младима да остану на селу²³.

Сеоска омладина има негативну слику о селу што је и једно од разлога депопулације сеоских области. Да би се ова слика променила потребно је преузети низ мера којима би се живот на селу унапредио. Традиционална управљачка структура, неинформисаност сеоског становништва, недовољна едукација пољопривредника, неразвијеност институција, сиромаштво, незапосленост, лош квалитет живота, недоступност услугама и инфраструктури, лош јавни саобраћај, неразвијене електричне мреже, неразвијеност или непостојаност информационих и комуникационих технологија као и нових производних технологија, представљају озбиљну препреку руралном развоју у нашој земљи. Ограниченост у стицању прихода, отежаност приступа тржишту рада, искљученост и маргинализација сеоске омладине као најважније друштвене групе је озбиљна препрека даљем напретку села²⁴.

Непостојање одговарајуће дугорочне стратегије развоја пољопривреде показује да се руралном развоју није поклонило довољно пажње. Држава и друштво нису адекватно одговориле на процес транзиције и показале су

²² Видети: Регионални развојни план Јабланичког и Пчињског округа, <http://indoc.centarzarazvoj.org/dokumenti/poljoprivreda.pdf>

²³ Видети: Предлози за решавање текућих проблема и слабости у задругарству, Пољопривреда инфо, интернет магазин, <http://poljoprivreda.info/>

²⁴ Видети: План стратегије руралног развоја, 2009-2013

неспремност да се одговори захтевима ЕУ. Пољопривреда има огроман значај у развоју целокупног друштва те је неопходно да се држава озбиљније посвети стварању стратегије њеног развоја и заштите и пољопривреде, али и сеоске омладине као покретачке радне снаге и најважнијег субјекта руралног развоја. Међутим, сеоска омладина је скоро у потпуности искључена из друштвено-економских процеса и њена улога у руралном развоју је веома слаба. Заштитом тржишта пољопривредних производа, пољопривредних произвођача, стимулацијом производње, побољшавањем друштвено-културног живота на селу и потпомагањем развоја сеоске економије млади, као главни носиоци руралног развоја могли би просперирати.

Литература

1. Auclair, Elizabeth, Vanoni, Didier (2004): "The attractiveness of Rural Areas for Young People", *Young People in Rural Areas of Europe*, edited by Birgit Jentsch and Mark Schuksmith, Ashagte Publishing Limited
2. Видић, И. Нада, (2006): Становништво са вишим и високим образовањем у Војводини, Зборник Матице Српске за друштвене науке, Нови Сад
3. Гавриловић, Љиљана, (2005): Појединац и породица, Етнографски институт САНУ, Београд, бр.53
4. Daх Thomas, Machold Ingrid, Meisinger Christine, (2004): "Rural Development Programmes and their Impact on Youth Integration", *Young People in Rural Areas of Europe*, edited by Birgit Jentsch and Mark Schuksmith, Ashagte Publishing Limited
5. Драгићевић- Шешић, Милена (1989): Сеоска породица на размеђу традиционалне и масовне културе, Зборник Матице српске за друштвене науке, Нови Сад, 86/87.
6. Markovic-Krstić, Suzana (2009): The education of the village youth in Serbia, Faculty of Philosophy, Facta Universitas, Series, Philosophy, Sociology and Psychology, Vol.4, No1, Niš
7. Mulder, Martin (2009): 3.2.5 Agriculture. In: F. Rauner & R. Maclean (Eds). "Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research". Dordrecht: Springer Netherlands
8. Петровић, Живојин (1997): Утицај друштвених услова на стварање и ширење производних иновација у нашој пољопривреди, докторска дисертација, библиотека Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад.
9. Петровић, Живојин, Јанковић, Дејан (2007): Социјална изопштеност омладине у сеоским заједницама, Међународни научни скуп

- «Мултифункционална пољопривреда и рурални развој»(II), Београд – Беоцин.
10. Самарџија, Јована, Петровић, Живојин, Јанковић, Дејан, (2003): Знање и модернизација пољопривредне производње, Развој и структурне промене аграрне привреде и руралних подручја, Нови Сад
 11. Стојанов, Младен (2004): Социологија сеоских колектива, Огледи, Завод за социологију развоја села, Матица Српска, Нови Сад
 12. Цвејић, Слободан, Бабовић, Марија, Петровић, Мина, Богданов, Наталија, Вуковић, Оливера, (2010): Социјална искљученост у руралним областима Србије, УНДП, Београд

Примљено: 04.12.2010.

Одобрено: 07.06.2011.

UDC: 316.334.55:338.43

**POSSIBILITY OF SOCIO-ECONOMIC INTEGRATION
RURAL YOUTH IN RURAL DEVELOPMENT PROCESS**

Sonja Bandin

Medical School "7. April", Novi Sad, Serbia

Summary

Rural youth is the most important carrier of the rural development. Crisis in the rural areas and agriculture, undeveloped economical processes and the bad social and cultural conditions make it almost impossible for the rural youth to participate in the social and economical life in their areas. Unemployment, poverty, undeveloped institutions and infrastructure and, as a result, the social exclusion of the rural youth, all are serious problems which have to be solved within the society and the state, using different measures and strategies. Youth should be motivated to develop more interest in the agriculture and rural life, stimulated and helped in their integration into ongoing social and economical processes.

Key words: youth, integration, social–economical processes, market, rural development

Author's Address:

Sonja Bandin
Vladike Cirica 28
21000 Novi Sad
Tel: 021/493-035
mob: 065/4332-459